

HỌC VIỆN CHÍNH TRỊ - HÀNH CHÍNH QUỐC GIA HỒ CHÍ MINH
CHƯƠNG TRÌNH KHOA HỌC TRỌNG ĐIỂM CẤP BỘ
"CHỦ NGHĨA MÁC - LÊNIN VÀ THỜI ĐẠI NGÀY NAY"

**BÁO CÁO TỔNG HỢP
KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU**

Đề tài:

**"BẢN CHẤT KHOA HỌC VÀ CÁCH MẠNG
CỦA CHỦ NGHĨA MÁC - LÊNIN"**

Chủ nhiệm đề tài: HOÀNG CHÍ BẢO
GS.TS TRIẾT HỌC

7249
26/3/2009

HÀ NỘI, 12 - 2008

BAN CHỦ NHIỆM ĐỀ TÀI

- 1. GS.TS Hoàng Chí Bảo: Chủ nhiệm đề tài**
2. GS.TS Lưu Văn Sùng: Phó Chủ nhiệm đề tài
3. Th.S Nguyễn Thanh Bình: Thư ký khoa học

TẬP THỂ TÁC GIẢ

1. GS.TS Hoàng Chí Bảo (CNĐT, Chủ biên công trình)
2. GS Trần Nhâm
3. GS.TS Lưu Văn Sùng
4. GS.TS Trần Ngọc Hiền
5. PGS.TS Nguyễn Bằng Tường
6. PGS.TS Nguyễn Xuân Tế
7. PGS.TSKH Phan Xuân Sơn
8. PGS.TSKH Trần Nguyễn Tuyên
9. PGS.TS Nguyễn Tĩnh Gia
10. TS Trần Thị Hằng
11. TS Ngô Huy Đức
12. Th.S Tống Đức Thảo

**Cùng với sự tham gia của các nhà khoa học,
các cộng tác viên có tên dưới đây**

1. Đ/c Việt Phương
2. Đ/c Nguyễn Khánh
3. Đ/c Trần Trọng Tân
4. Đ/c Trần Bạch Đằng
5. Đ/c Trần Đình Thảo
6. GS Hồ Văn Thông
7. GS Đặng Xuân Kỳ
8. GS.TS Lê Hữu Tầng
9. GS.TS Nguyễn Trọng Chuẩn
10. PGS.TS Đặng Hữu Toàn
11. PGS.TS Phạm Văn Đức
12. PGS Bùi Thanh Quát
13. GS.TS Trương Giang Long
14. PGS.TS Nguyễn Thế Nghĩa
15. PGS Hà Thúc Minh
16. TS Đỗ Minh Hợp
17. PGS.TS Nguyễn Thế Kiệt
18. PGS.TS Nguyễn Huy
19. PGS.TS Ngô Ngọc Thắng
20. PGS.TS Nguyễn Văn Biều
21. PGS.TS Lê Minh Quân
22. PGS.TS Trần Trung Quang
23. PGS.TS Trần Đình Thiên
24. TS Lê Thị Thủy
25. TS Nguyễn Thị Hiền Oanh
26. TS Đoàn Trường Thụ
27. TS Đỗ Thị Ngọc Lan
28. TS Nguyễn Thị Tâm
29. TS Vũ Thị Loan
30. Th.S Nguyễn Thị Kim Hoa
31. Th.S Vũ Thu Hằng
32. Th.S Lê Thanh Hà
33. Th.S Nguyễn Thanh Bình
34. Th. S Bùi Việt Hương
35. Th.S Lê Thanh Bình
36. Th.S Trương Thị Hồng Hà
37. Th.S Phạm Thị Hoàng Hà
38. Th.S Nguyễn Lương Ngọc
39. Th.S Nguyễn Thọ ánh
40. Th.S Đặng Quang Định

MỤC LỤC

		Trang
MỞ ĐẦU		
PHẦN THỨ NHẤT	TỔNG QUAN LỊCH SỬ HÌNH THÀNH VÀ PHÁT TRIỂN CỦA CHỦ NGHĨA MÁC - LÊNIN	26
Chương 1	Từ chủ nghĩa Mác đến chủ nghĩa Lênin	26
1.1.	Chủ nghĩa Mác - đỉnh cao của trí tuệ loài người	26
1.2.	Chủ nghĩa Lênin - Giai đoạn phát triển mới của chủ nghĩa Mác	44
Chương 2	V.I.Lênin truyền bá, vận dụng và phát triển chủ nghĩa Mác vào thực tiễn cách mạng Nga (1895 - 1924)	59
2.1.	Trong lĩnh vực triết học mác xít	59
2.2.	Trong lĩnh vực kinh tế - chính trị mác xít	88
2.3.	Trong lĩnh vực chủ nghĩa xã hội khoa học	100
Chương 3	Chủ nghĩa Mác - Lênin sau V.I.Lênin và hiện nay	127
3.1.	Những bước thăng trầm trong lịch sử phát triển của chủ nghĩa Mác - Lênin	127
3.2.	Suy ngẫm về những bài học lớn cho hôm nay và cho ngày mai	133
3.3.	Vào thời điểm giao thoa giữa hai thế kỷ, chủ nghĩa Mác - Lênin lại phát sáng và thăng hoa	148
3.4.	Đường xa vạn dặm, trách nhiệm nặng nề	158
PHẦN THỨ HAI	PHÂN TÍCH LÝ LUẬN VỀ BẢN CHẤT KHOA HỌC VÀ CÁCH MẠNG CỦA CHỦ NGHĨA MÁC - LÊNIN	173
Chương 4	Bản chất khoa học và cách mạng của chủ nghĩa Mác - Lênin - Một số vấn đề cốt yếu về Triết học	173
4.1.	Quan niệm chung về bản chất khoa học và cách mạng của chủ nghĩa Mác - Lênin	173

	4.2. Sự ra đời của Triết học Mác - cuộc cách mạng trong lịch sử tư tưởng Triết học	194
	4.3. Kiến giải của C.Mác về mối tương quan giữa chủ nghĩa nhân đạo và chủ nghĩa cộng sản	219
	4.4. Khoa học và cách mạng trong lý luận hình thái kinh tế - xã hội của chủ nghĩa Mác - Lênin	239
Chương 5	Bản chất khoa học và cách mạng của chủ nghĩa Mác - Lênin - Một số vấn đề cốt yếu về kinh tế, chính trị	260
	5.1. Kinh tế chính trị của chủ nghĩa Mác - Lênin - Những giá trị khoa học và cách mạng	260
	5.2. Vấn đề sở hữu và chế độ sở hữu xã hội về tư liệu sản xuất trong học thuyết kinh tế của chủ nghĩa Mác - Lênin.	275
	5.3. Về một số khía cạnh Triết học kinh tế trong bộ Tư bản của C.Mác	299
Chương 6	Bản chất khoa học và cách mạng của chủ nghĩa Mác - Lênin - Một số vấn đề cốt yếu về chủ nghĩa xã hội khoa học	315
	6.1. Luận thuyết về chủ nghĩa xã hội và chủ nghĩa cộng sản của C.Mác - Ph.Ăngghen	315
	6.2. Khoa học và cách mạng trong nhận thức lý luận về chủ nghĩa xã hội và đổi mới chủ nghĩa xã hội của V.I.Lênin	343
	6.3. Bản chất khoa học và cách mạng của chủ nghĩa Mác - Lênin về dân chủ và pháp quyền	374
PHẦN THỨ BA	NHẬN THỨC VÀ VẬN DỤNG BẢN CHẤT KHOA HỌC VÀ CÁCH MẠNG CỦA CHỦ NGHĨA MÁC - LÊNIN TRONG THỰC TIỄN LỊCH SỬ NGHĨA XÃ HỘI HIỆN THỰC Ở THẾ KỶ XX VÀ HIỆN NAY	394
Chương 7	Từ chủ nghĩa xã hội hiện thực mô hình Xô	394

	viết đến chủ nghĩa xã hội hiện thực mới trong tiến trình đổi mới ở Việt Nam	
	7.1. Lịch sử hình thành chủ nghĩa xã hội hiện thực và những đặc trưng chủ yếu của nó trong thế kỷ XX theo mô hình Xô Viết	394
	7.2. Chủ nghĩa xã hội hiện thực mới trong tiến trình đổi mới - nhìn từ thực tiễn Việt Nam	415
PHẦN THỨ TƯ	PHÁT TRIỂN BẢN CHẤT KHOA HỌC VÀ CÁCH MẠNG CỦA CHỦ NGHĨA MÁC - LÊNIN TRONG NHỮNG ĐIỀU KIỆN LỊCH SỬ MỚI CỦA THẾ GIỚI ĐƯƠNG ĐẠI.	451
Chương 8	Thế giới đương đại, chủ nghĩa Mác – Lênin và CNXH	451
	8.1. Một số nhận thức về thế giới đương đại và sự nhìn nhận, đánh giá chủ nghĩa Mác của các học giả phương Tây trong bối cảnh hiện nay	451
	8.2. Phát triển lý luận chủ nghĩa xã hội khoa học - vấn đề căn bản nhất để phát triển, bảo vệ chủ nghĩa Mác - Lênin trong điều kiện lịch sử ngày nay ở Việt Nam	479
Chương 9	Tổng luận về bản chất khoa học và cách mạng của chủ nghĩa Mác - Lênin (Kết luận)	501
	DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	523
	DANH MỤC CÁC CHUYÊN ĐỀ NGHIÊN CỨU ĐỀ TÀI	528

BẢNG CHỮ VIẾT TẮT

CNCS	Chủ nghĩa cộng sản
CSCN	Cộng sản chủ nghĩa
CNXH	Chủ nghĩa xã hội
XHCN	Xã hội chủ nghĩa
CNTB	Chủ nghĩa tư bản
CNĐQ	Chủ nghĩa đế quốc
CNDVBC	Chủ nghĩa duy vật biện chứng
CNDVLS	Chủ nghĩa duy vật lịch sử
CNH, HĐH	Công nghiệp hóa, hiện đại hóa
GCTS	Giai cấp tư sản
GCCN	Giai cấp công nhân
HTCT	Hệ thống chính trị
LLSX	Lực lượng sản xuất
QHSX	Quan hệ sản xuất
NEP	Chính sách kinh tế mới
PTSX	Phương thức sản xuất
TLSX	Tư liệu sản xuất
TBCN	Tư bản chủ nghĩa
TCH	Toàn cầu hóa
KTTT	Kinh tế thị trường

NHÓM BIÊN SOẠN CÔNG TRÌNH

1.	GS.TS Hoàng Chí Bảo	Chủ biên công trình, viết tiết 2 chương 4 (4.2), tiết 1 chương 6 (6.1), chương 7, tiết 2 chương 8 (8.2), chương 9 (Tổng luận)
2.	GS Trần Nhâm	Viết các chương 1,2,3
3.	GS.TS Lưu Văn Sùng	Viết tiết 3 chương 4 (4.3)
4.	PGS.TS Nguyễn Tinh Gia	Viết tiết 4 chương 4 (4.4)
5.	PGS.TS Nguyễn Bằng Tường	Viết tiết 1, chương 4 (4.1)
6.	GS.TS Trần Ngọc Hiên	Viết tiết 1 chương 5 (5.1)
7.	PGS.TSKH Trần Nguyễn Tuyên	Viết tiết 2 chương 5 (5.2)
8.	TS Trần Thị Hằng	Viết tiết 3 chương 5 (5.3)
9.	PGS.TS Nguyễn Xuân Tế	Viết tiết 1 chương 6 (6.1)
10.	PGS.TSKH Phan Xuân Sơn	Viết tiết 2 chương 6 (6.2)
11.	Th.S Tống Đức Thảo	Viết tiết 3 chương 6 (6.3)
12.	TS Ngô Huy Đức	Viết tiết 1 chương 8 (8.1)

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Bản chất khoa học và cách mạng của chủ nghĩa Mác - Lênin là một trong những đề tài của Chương trình nghiên cứu khoa học trọng điểm cấp bộ “*Chủ nghĩa Mác - Lênin và thời đại ngày nay*” do Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh (nay là Học viện Chính trị – Hành chính quốc gia Hồ Chí Minh) chủ trì, được triển khai từ năm 2005 đến cuối năm 2007.

Nói tới chủ nghĩa Mác - Lênin là nói tới thế giới quan, hệ tư tưởng và phương pháp luận của giai cấp công nhân (GCCN) và đội tiên phong của nó là Đảng Cộng sản trong cuộc đấu tranh chống chủ nghĩa tư bản (CNTB), tiến tới xây dựng chủ nghĩa xã hội (CNXH) và chủ nghĩa cộng sản (CNCS), thực hiện lý tưởng và mục tiêu cộng sản chủ nghĩa (CSCN). Kể từ khi ra đời cho tới nay, chủ nghĩa Mác - Lênin đã có một lịch sử trên 160 năm, đã trải qua nhiều giai đoạn phát triển khác nhau gắn liền với lịch sử đấu tranh của GCCN và phong trào công nhân, của phong trào cộng sản và công nhân quốc tế từ Quốc tế 1, Quốc tế 2, Quốc tế Cộng sản và cho tới ngày nay.

Sự phát triển lý luận và thực tiễn của chủ nghĩa Mác - Lênin từ khi ra đời tới nay còn gắn liền với các cuộc cách mạng vô sản mà tiêu biểu nhất là Cách mạng xã hội chủ nghĩa (XHCN) Tháng Mười Nga, năm 1917, mở ra một thời đại mới trong lịch sử loài người, thời đại quá độ từ CNTB lên CNXH trên phạm vi toàn thế giới.

Thành quả vĩ đại và sức sống của chủ nghĩa Mác - Lênin được đánh dấu bởi sự ra đời của CNXH hiện thực từ sau Cách mạng Tháng Mười, từ nước Nga Xô viết đến các nước XHCN và hệ thống XHCN thế giới ở nửa sau thế kỷ XX.

Chủ nghĩa Mác - Lênin đã trở thành nền tảng tư tưởng và kim chỉ nam hành động đối với các Đảng Cộng sản cầm quyền, đối với GCCN và nhân dân lao động ở các nước XHCN đã và đang xây dựng CNXH trong nhiều thập kỷ

nay mà còn đối với các Đảng Cộng sản và công nhân trên thế giới trong cuộc đấu tranh vì hoà bình, độc lập dân tộc, dân chủ, tiến bộ xã hội và CNXH.

Lịch sử hình thành và phát triển chủ nghĩa Mác - Lênin còn là lịch sử của cuộc đấu tranh nhằm chống lại chủ nghĩa giáo điều, chủ nghĩa xét lại và chủ nghĩa cơ hội đủ mọi loại với mưu toan xuyên tạc bản chất khoa học và cách mạng, hòng hạ thấp tầm vóc và ý nghĩa của chủ nghĩa Mác - Lênin, tiến tới phủ nhận và từ bỏ chủ nghĩa Mác - Lênin trong đời sống ý thức xã hội và trong thực tiễn phong trào cách mạng của GCCN và nhân dân lao động trên toàn thế giới.

Cuộc đấu tranh ý thức hệ đã từng diễn ra hàng thế kỷ nay giữa ý thức hệ của GCCN cách mạng với ý thức hệ tư sản, giữa CNXH với CNTB, giữa cách mạng và cải lương, giữa thái độ khoa học và cách mạng nhằm bảo vệ và phát triển sáng tạo chủ nghĩa Mác - Lênin với mọi khuynh hướng giáo điều, bảo thủ, xét lại và cơ hội, với sự phản bội và từ bỏ chủ nghĩa Mác - Lênin.

Cuộc đấu tranh đó càng trở nên phức tạp và gay gắt hơn trong bối cảnh hiện nay, *khi CNXH hiện thực chưa ra khỏi cuộc khủng hoảng, khi phong trào cách mạng thế giới đang lâm vào thoái trào* sau khi chế độ XHCN ở Liên Xô và Đông Âu sụp đổ, hệ thống XHCN tan rã, trật tự thế giới thay đổi, toàn cầu hoá kinh tế mang tính chất TBCN và cách mạng khoa học - công nghệ đang tác động mạnh mẽ tới tất cả các khu vực, các quốc gia - dân tộc.

Chủ nghĩa Mác - Lênin và CNXH đang đứng trước những thách thức to lớn và trước những đòi hỏi bức xúc của đổi mới để phát triển. Việc nhận thức lại trên quan điểm *đổi mới, phát triển, sáng tạo và hiện đại* nhằm làm sáng tỏ bản chất khoa học và cách mạng của chủ nghĩa Mác - Lênin, do đó có một tầm quan trọng đặc biệt, có ý nghĩa sống còn đối với những người cộng sản và các đảng cộng sản trên thế giới, đối với tương lai, triển vọng của CNXH và đối với công cuộc đổi mới theo định hướng XHCN hiện nay ở nước ta.

Thực tiễn và kinh nghiệm đã cho thấy:

- Khi nào nhận thức đúng đắn và vận dụng sáng tạo bản chất khoa học và cách mạng của chủ nghĩa Mác - Lênin vào thực tiễn thì phong trào cách